

K İ T A P S E V E N L E R

Mithat Cemal KUNTAY

35 sene evvel¹ Sahhaflarda, kitapçı dükkânında sükût ederek oturan bir adam görürdüm : Ali Emiri Efendi.²

Ali Emiri Efendi, kitapçı dükkânında, birini bekliyormuş gibi, sokağa ait bir çehreyle otururdu; halbuki onun beklediği şey dükkânın içindeydi : Kitap!.. Çünkü Emiri Efendi kitapçı dükkânında saatlerce oturuyor demek, kitapçı bir gün evvel bir terekeden mutlaka bir kitap aldı demektir. Çünkü Emiri Efendi bunu mutlaka duyardı.

Ve bu yazma kitabı Emiri Efendi ucuz almayı, kitapçı pahalı satmayı düşünür, ikisi de bu hırsları belli olmasın diye susarlardı. Nihayet, kitapçı bir «define» bulduğunu söyleyerek Emiri'ye bir kitap uzattı. Fakat Emiri efendi 'define'yi elinin tersiyle iterdi :

— İstemem, bir eşi bizim kütüphanede var!

¹ Yazı 1937'de yazıldığına göre, 1902 sıraları.

²Fatihte Millet Kütüphanesine vakfettiği kitaplar yarım asırlık hayatının mahsulüdür ve memlekete müsbet bir hizmettir. - MCK

Bu cevabı, kitapçı, Emiri Efendiye yakıştıramaz, meslek namına kızardı :

— Eşi kütüphanenizde varsa ne çıkar? Rıza Paşa³ hazretlerinin kütüphanelerinde bir yazma kitaptan üç, dört nüsha bulunur.⁴

Emiri Efendi bu sefer Rıza Paşa'nın kütüphanesine kızardı :

— Rıza Paşanın kütüphanesi mi? Hangi kütüphane? O, Ahmet Vefik Paşanın kütüphanesini aldı. Toplamadı, hazır buldu.

Bu münakaşa bir kavga sesiy-le başladığı halde kavga çıkmazdı; ve Emiri Efendi yazma kitabı satın alır, giderdi. Sonra ikisi birbirlerinin arkasından mahremane⁵ eğlenirlerdi : Kitabı ucuz aldığı için Emiri Efendi kitapçının cehaletine, kitapçı pahalı sattığı için Emiri Efendinin saflığına gülerdi. Bu işin

³Abdülhamid devrinde Rıza Paşa Muhacirin Komisyonu'nun birinci üyesiydi. Kitapları Üniversite Kütüphanesinde, 4.500 cilttir. - MCK

⁴Hakikaten bu Rıza Paşanın bir yazma kitaptan üç, dört nüsha aldığı o kadar meşhurdu ki, biz çocuklar bile bunu bilirdik : Bir tanesini tezhibi için, bir nüshasını yazısı için, üçüncüsünü de cildi için alıyordu. - MCK

⁵Gizlice.

tatlı tarafıdır; bir de korkunç kısmı var : Eğer bu yazma kitabı Emiri Efendi alamamış da Hâlis Efendi⁶ almışsa, ertesi gün Emiri Efendiden bu Hâlis Efendinin mahrem rezaletlerini öğrenirdim : «Resmî kütüphanelerden kitap çalar»dı; «Hazinei Hassada⁷ müteahhitlere alacaklarını vermemek için aptesiz namaza durur, öğle namazını ikindiye kadar bitirmez»di. Ben, zavallı Hâlis Efendi'nin bu cinayetlerine o zaman senelerce inandım. O kadar gençtim ki, Emiri Efendinin sakalı gözümde mukaddesti. Fakat yaşım biraz artıp da Halis Efendi'nin bu cinayetlerine Emiri Efendinin nuranî sakalından başka bir delil bulamayınca, «yazma kitap» denen şeyden korktum. Fakat Emiri Efendi o kadar temiz adamdı ki, karar verdim: Ahlâksız değildi, hastaydı; hani milâdın ikinci asrından beri kitapların adediyle beraber miktarı çoğalan hastalardan biri... Yalnız, başka kitap hastalarının yanında Ali Emiri ehvendi. Çünkü ona gelinceye kadar Avrupada neler vardı : Okuması yazması olmadığı halde 52500 kitap toplayan Kont Astreler... Bir kitabı mezadda alamadığı için arkadaşını vuran Don Vensanlar...

Lâkin insan ihtiyarlamaya başlayınca bir hususta fazla sınırlı olur. Emiri Efendi de yaşlandıkça böyle oldu. Kitap için artık bir kişiyi de-

ğil, bir aileyi öldürüyordu: Mademki Feyzullah Efendi Kütüphanesinin vakfiyesini o satın alamamıştı da bir başkası satın almıştı; o halde, o 'başkası'nın kızı serbest, oğlu kumarbaz, babası hırsız, babasının babası cellât Kara Ali'nin torunu oluyordu.'

Ben de yazma kitaba merak etmediğim için Allaha içimden hamdediyordum. Emiri Efendiye de kızıyordum: Tabii yine içimden.

Hele bu kitap hastalarının bazıları büsbütün korkunçtu: Terekeye seviniyorlardı.

Fakat insan başkasında tenkid ettiği şeyi er geç kendisi yapıyor. Bende de bir aralık bu kitap hastalığı başladı. Satın alamadığım kitapları rüyalarımnda bana dostlarım hediye ediyorlardı.

Bu sırada sık sık kıymetli arkadaşım İhsan Sungu'nun⁸ kütüphanesine gidiyordum : Üçüncü Ahmedin, Üçüncü Selimin, İkinci Mahmudun zamanında basılan kitaplarla dolu raflar... Hangi noktasına dokunulsa bir asrın sesi çıkan kocaman bir kütüphane... Bir gün bu rafların esrarına girdim: Matbaacılığın bizde kuruluşundan otuz yıl evvel İtalyada Arap harfleriyle basılan Kur'anı ta'zimle okşuyor, yine matbaacılığın bizde teessüsünden 116 sene evvel

⁶Emiri Efendi kızdığı zaman Osmanlı tarihine müraعات ederdi. - MCK

⁸O tarihte, yani 1937 de «Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti Reisii».

⁶Hazinei Hassa muhasebecisi idi. Kitapları Üniversite Kütüphanesinde, 8.000 cilttir. - MCK

⁷Padişahın Özel Hazinesi.

Almanya'da basılan Türkçe grameri karıştırıyordum ki, İhsan Sungu fazla itina ile bir kitap uzattı : Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçei Osmanî'si.

Bu itinayı anlamadım, yüzüne baktım.

— Kitabın içine bakın, dedi.

Kitabın içine baktım. Ne göreyim! Lehçei Osmanî'nin sahifeleri arasına, Vefik Paşa, kâğıtlar yapıştirarak lügatların Fransızcalarını karşlarına, kendi eliyle yazmıştı. Vefik Paşanın el yazısıyla kendi eseri!.. Kendimden geçtim: Kitabı acı bir tebessümle beğeniyor, bu 'hazine'nin bir dostuma nasip olduğuna tuhaf bir sesle seviniyordum. Fakat niçin, anlamadım, kitabın sahibi :

— Kabul ederseniz takdim edeyim.

Demeye kendini mecbur gördü : Kitabı kıskandığının daha ben farkında değilken sesim, gözlerim bu kıskançlığımı ev sahibine haber veriyordu.

O gündenberi bu kitap merakından biraz soğudum.

Bu vak'ayı daha tatsız takip etti : Bir gün İbnülemin Mahmut Kemal'in kitap odasında yalnız başıma oturuyordum. İbnülemin içeriye, hareme gitmişti. Bu kütüphane, ev sahibi olmadığı zaman onun vazifesini görecek kadar kıymetlidir; ciltbentlerindeki el yazılarının en yenisi

Şeyh Galib'indir : Bir hafta evvelki hayatınız kadar bile solmayan canlı bir mürekkeple, diri bir yazı..

Ben kütüphaneye uzaktan hasbihal ederken bir misafir geldi, odaya girince şaştı :

— Nasıl? Mahmut Kemal Bey sizi kütüphanesinde yalnız mı bıraktı? Size çok emniyeti var o halde!

Maznun mevkiinde olmadığımı hayret ediliyordu. Canım sıkıldı.

Böyle tatsız bir iki vak'adan sonra, kendine ait hususî bir ahlâk mefhumu olan bu kitap merakını yakamdan attım. Fakat yine kitaptan ayrılamıyordum.

Bu sefer kitap meraklılarına merak ettim. Bu merak ucuzdu; kıskanmak, iftira etmek, herkesi hırsız sanmak gibi hususiyetleri de yoktu.

Fakat bu ikinci merakın başka mahzurları vardı. Meselâ kitap meraklısı 'Üsküdar Haritası' ismindeki antika kitabı ucuz almışsa, sizin de bahtiyar olmanızı istiyordu. Sonra bu kitap meraklılarının bazılarında öyle hususî bir kibir vardı ki, kütüphanelerinde beş bin kitap var diye, bunları kendileri yazmış gibi, beş bin müellif azameti ile duruyordu : Beş bin kibir!

Fakat ben bunların müstesnalasını buluyordum : Selim Nüzhet gibi. Sormazsanız kütüphanesini konuşmuyor ve inceliği yalnız topladı-

ğı değil, yazdığı kitaplarda da görünüyordu. Meselâ biz insanlar yazar-ken bile, okurken bile kibirliyiz; lâakal İskenderi Kebiri okuruz, lâakal Napolyonu yazarız. Halbuki o Karagöz'ü yazardı. Sorarım, karagöz, bu vecize insan, Napolyondan daha şirin değil mi?

İşte geçen gün ben, 'Boyalı De-ve Derisi'nin tarihini yazan muhar-riirin kütüphanesini görmeğe gittim. O, Cağaloğlunda oturuyor. Beyoğ-lundan müteneffir.¹⁰

Apartmanına girince odayı sevdim : Fotoğrafsızdı. Fakat biraz son-ra gözüme duvarda bir fotoğraf iliş-ti. Eyvah! Odanın güzelliği bitiyor-du. Bereket versin ki, çok defa böy-le kütüphane ziyaretlerinde olduğu gibi, bu sefer gözlüğümü unutma-mıştım ve fotoğraf sandığım karaltı gravürdü : Üçüncü Selimin Çeşme-si ve Hisarlar.¹¹

Ev sahibi bu resme bakarken gözünde nazar ikinci bir gözdü. Bu ikinci gözün önünde İstanbul'un gökleri, denizleri bu çeşmeden akı-yor. Ve pencereden bakarken yine bu ikinci göz Şehit Ali Paşa'nın ha-rap kütüphanesinde durmadan Bo-ğaziçine atlamıyor. Bu gözler bana bir kitapta okuduğum elleri hatırlat-tı : Kitap sevenlerin kitabı bir nevi şehvetle tutan ellerini... Kırk elli se-ne tek şeyi sevmek ne güzeldir. Bu

heyecanla ona soracağım şeyleri unuttum; meselâ :

— Bizim resmi kütüphaneleri-mizde Elzevire var mıydı? Meselâ, Adles'in¹² italique harfleriyle basıl-mış eserleri bizde nerede bulabilirdim?

Bu unuttuğum şeyleri hatırla-mak isterken bir koleksiyona gözüm takıldı: Van Kulu lûgatinden Tanzi-matın ilânı senesi sonuna kadar matbu eserler koleksiyonu... 110 se-neyle yan yana duruyordum. Bunla-rı tetkik edecekken gözüm başka bir koleksiyona ilişti: Avrupada basılan bütün Türkçe gazeteler... Ve politi-ka ilme galip geldi, kitapları bıraktım; gazeteleri karıştırdım: Sultan Hamidin otuz sene korktuğu şeyle-ri... Keşke bu umacılar merak et-meseydim : Meğer, padişah fikrin-den değil, basılmış kâğıttan kork-muş. İnsan bu gazetelerle Karadağ prensini deviremez.

Benim dereden tepeden söyledi-ğim lâkırdılarla çiğ bir ziya içinde yüzen odaya — yine benim ricam üzerine — bir loşluk çökmeğe başla-dı. Kütüphaneden yağın yağın eserler çıkıyor, bir tarafa yığılıyor, odanın havası meşin cildlerden uçan renk-lerle kararıyordu : «İncunable»ler... Türk matbaasında ilk basılan Fransızca kitaplar... Munfasıl harfli eser-ler... Fransa sefarethanesindeki matbaada basılan Türkçe şeyler...

¹⁰Beyoğlu'ndan nefret ediyor.

¹¹Langlume isminde ilk Fransız taşbasması matbaa-larından birinin eseridir. MCK

¹²Aldus olacak.

Ben bu eserin üstünden, bir köşede duran Van Kulu lûgatine hınçla bakıyordum : Otuz beş sene evvel «Van Kolu» diye okumuştum, Emiri Efendi mukaddesatına sövülen adam sesiyle haykırmıştı : «Ona Van Kulu derler!» O günden beri bu kitabı sevmem ve o gün Emiri Efendiye bir şey söyleyememiş, yalnız ilk matbu eserimiz olan bu kitabı basan İbrahim Müteferrikaya, matbaasına, bu matbaanın müretteplerine günde on beş çift fodla bağlayan Üçüncü Ahmede kızmış ve matbaa açıldı diye divitlerini bir tabuta koyup yazının cenazesini kaldırarak ihtilâl çıkarmak isteyen hattatlara hak vermiş, Peçevi'nin de matbaacılık hakkında : «Küffarın basma hat ile kitabet icatları garip sanattır» demesinden acı bir istihza çıkarmıştım.

Odada artık eşya kayboluyordu, benim mükerrer ricalarım üzerine her taraf yığın yığın matbu eserdi : Gazete, gazete, gazete... Kitap, kitap, kitap...

Gitmek için ayağa kalktım. Pencerenin birinde bir incir ağacı göründü. Sevindim : Deminden beri içime matbaa harfleri dolmuştu, bu hiç sevmediğim incir ağacı bile mademki iyi kötü bir tabiat parçasıydı,

güzüme güzel görünecekti. Fakat ev sahibi ağacı göstererek sordu :

— Tanıdınız mı bunu?

Yüzüne baktım, incir ağacını ne diye tanıyacaktım?

O, meftun gözlerle ağaca bakarak :

— Bu incir ağacı, dedi, ilk Türk gazetecisi Esat Efendi'nin kütüphanesi ile mezarının arasından yükselen ağaçtır.

Teşekkür ederek oda kapısına doğru yürüdüm. Ev sahibi :

— Siz daha ziyade yazma eserleri seviyorsunuz galiba!

Dedi; bir eser gösterdi, baktım: 'Feyzullah Efendi Kütüphanesinin Vakfiyesi!..' Dondum, kaldım. Vakfiyeyle Emiri Efendinin bir mezadda alamayıp ta alana yirmi sene düşünman olduğu vakfiye.

— Bunu ne zaman aldınız?

— Dört sene evvel.

Ev sahibi atlattığı tehlikeyi bilmiyordu : Vakfiye Emiri Efendi sağken alınmamıştı!

Her Ay, I, 3 (1937), 117 - 125. ss.